

NURETTİN TOPÇU'NUN EĞİTİM ANLAYIŞINDA LİBERAL ETKİLER

LIBERAL INFLUENCES ON NURETTİN TOPÇU'S CONCEPTION OF EDUCATION

ÖMER TAŞGETİREN*

ABSTRACT

This article examines Nurettin Topçu's ideas on education and contends that a liberal conception of education can be derived from his writings. Such a contention stands in contrast to prevailing assessments of Topçu, which emphasize nationalist and conservative ideas in his writings. To substantiate this contention, the article analyzes Topçu's writings on education, testimonies about his own teaching practice and the textbooks he wrote. In addition to this, novel contributions to the scholarly literature on Topçu, the article also contends that Topçu's ideas can contribute to the debate in contemporary Turkey about what type of educational model religious communities should implement. The article concludes by pointing out that Topçu's ideas on the relationship between free thought and Renaissance and the external and internal obstacles human beings face in their search for truth offers ideas for the contemporary discussion on education within conservatism in Turkey.

Keywords: Nurettin Topçu, Enlightenment-Liberalism, Nationalism, Conservatism, Liberal Education, Comprehensive Education, Religious Communities.

ÖZ

Bu makale Türkiye'de genelde dünya görüşü milliyetçilik ve muhafazakârlıkla ilişkilendirilen ve liberalizm karşıtı olarak yorumlanan Nurettin Topçu'nun eğitim düşüncesini incelemekte ve Topçu'nun liberal eğitim modelini savunan birisi olarak da okunabileceğini öne sürmektedir. Bu iddiayı desteklemek için makale Topçu'nun eğitim üzerine yazdıklarını, nasıl bir öğretmen olduğu üzerine yazılanları ve yazdığı ders kitaplarını incelemektedir. Makalenin Topçu üzerine olan akademik literatüre temel katkısı Topçu'yu liberalizm karşısında konumlandıran yorumlamaların eksik olduğunu göstermesidir. Makale bu katkının yanında Topçu'nun liberal eğitim modelinin günümüz Türkiye'sinde dini cemaatlerde eğitim nasıl olmalı tartışmasına katkıda bulunabileceğini öne sürmektedir. Makale Topçu'nun hür düşünce ile Rönesans arasında kurduğu bağın ve insanın hakikate ulaşmasını engelleyen dış ve iç engellere ilişkin tespitlerinin çağdaş muhafazakârlıkta eğitimle ilgili tartışmalarda bir açılım getirebileceğini vurgulayarak sonlanır.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Topçu, Aydınlanma Liberalizmi, Milliyetçilik, Muhafazakârlık, Liberal Eğitim, Kapsayıcı Eğitim, Dini Cemaatler.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2303-8821>

Makale Atıf Bilgisi: TAŞGETİREN Ömer, (2019). Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışında Liberal Etkiler, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 43-60

Gönderim Tarihi: 28.07.2019 Kabul Tarihi: 05.09.2019

Giriş

Çağdaş siyaset teorisinde önemli tartışmalardan birisi eğitim sisteminin amaçlarına ilişkindir. Eğitim sistemini büyük ölçüde kontrolünde bulunduran modern devlet, toplumların değerlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Devletin bu temel fonksiyonu sebebiyle eğitimin içeriğinin ve amaçlarının ne olacağı meselesi farklı siyasi ideoloji savunucuları arasında önemli bir tartışma alanı olmuştur. Dünya genelinde ve Türkiye’de bu tartışmanın akademik literatürde ve güncel siyasette örneklerini görmek mümkündür. Okullarda din, tarih, ahlak derslerinin nasıl öğretilmesi gerektiği, eğitimin zorunlu olup olmaması ve ana dilde eğitim gibi konular bu örnekler arasında gösterilebilir.

Bu makale Türkiye’de Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesinde kendine özgü bir çizgisi olan düşünür Nurettin Topçu’nun fikirlerini siyaset teorisindeki bu genel tartışmayla (eğitimin amaçları ve içeriği) ilişkili olarak irdelemeyi amaçlamaktadır. Topçu’nun fikirlerinin eğitim çerçevesince tartışılmasının iki gerekçesi vardır. Birincisi, Topçu Türkiye’de daha ziyade milliyetçilik (Öğün, 1992), muhafazakarlık (Sarıtaş, 2006), sosyalizm (Mollaer, 2016a) bağlamında tartışılmış ve anlaşılır bir şekilde liberalizm karşısında konumlandırılmıştır (Doğan, 2011; Gündoğan, 2000; Kara, 2009; Mollaer, 2016; Öğün, 1992). Bunun anlaşılır olmasının sebebi Topçu’nun kendisinin doğrudan “Anadolu sosyalizmi” (2017b: 176-225) “İslam ruhçuluğu” (2015) ve milliyetçilik (2017f: 153-165) gibi siyasal ve ekonomik liberalizmin vizyonundan farklılaşan düşünceleri savunması ve bu anlamda Topçu’nun yazdıklarından liberalizmle çelişen birçok fikrin rahatlıkla çıkarılabilmesidir. Bu makale Topçu’nun liberalizmle çelişen yönleri olduğunu reddetmemekte ama bu okumanın eksik bir okuma olduğunu ileri sürmektedir. Makale Topçu’nun eğitim anlayışında aşağıda tanımlanacağı şekilde liberal çizgiye yakın düşünceleri olduğunu vurgulamakta ve bu liberal çizginin milliyetçiliğiyle bir gerilim içerisinde olduğunu altını çizmektedir. Bu anlamda makalenin yazılma gerekçelerinden birincisi mevcut literatürde yeterince takdir edilmeyen bir hususun vurgulanmasıdır.

Topçu üzerine yazılan akademik literatürde yeterince hakkı teslim edilmeyen bu husus yanında, böyle bir makaleyi yazmayı meşrulaştıracak ikinci gerekçe ise Topçu’nun liberal tarafının günümüz muhafazakarlığında eğitime ilişkin yapılan tartışmalara katkı sunabilecek bir boyutu olduğudur. Osmanlı’nın son dönemlerinden bu yana Türkiye’de laik eğitim ve dini eğitim savunucuları arasında polemik konusu olan dini kurumlarda eleştirel düşüncenin, aklın, sorgulamanın yeri tartışması, 15 Temmuz 2016’da yaşanan darbe teşebbüsüyle yeniden canlanmıştır. 15 Temmuz dini cemaatleri tartışmalı hale

getirmiş ve bu cemaatlerde eleştiri kültürünün olup olmadığı, karar verme mekanizmalarında farklı düşüncelere sahip insanların görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığı ve genel olarak dini cemaatlerin düşünmeyi, sorgulamayı teşvik eden bir iklime sahip olup olmadıkları gibi soruları Türkiye kamuoyunun gündemine getirmiştir. Bu makale 15 Temmuz'un Türkiye'nin gündemine taşıdığı bu konunun ciddiye alınması gerekli bir mesele olduğunu düşünmekte ve Nurettin Topçu'dan yola çıkarak bu tartışmaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla makalenin yazılma gerekçesi akademik literatürdeki bir boşluğu doldurmanın yanında, Türkiye'nin hayati bir meselesinde Topçu'nun katkılarının neler olabileceğini irdelemektir. Mevcut akademik literatürde bu hususun da yeterince üzerinde durulduğunu söylemek zordur. Örnek olarak 2016 yılında vefatının 40. yılı vesilesiyle Topçu hakkında sempozyum yapılmış ve sonrasında sempozyum bildirileri "Nurettin Topçu Bugün Bize Ne Söyler?" alt başlığıyla kitap halinde yayımlanmıştır. Bu sempozyum Topçu'nun günümüz için anlamını tartışmakla birlikte, sempozyumda eğitimle ilgili sunulan tebliğler (Öztürk & Çetin, 2016; Turan, 2016) tam olarak bu konuya odaklanmamaktadır. Topçu'nun eğitim hakkındaki görüşlerini inceleyen başka çalışmalar da (Elibol, 2006; Gündüz, 2015) bu noktayı irdelememektedir. Literatürde zaman zaman Topçu'nun eleştirel düşünceyle ilişkisine dair tespitler (Akın & Meşe, 2013; Argın, 2006: 480; Sarıtaş, 2006: 266) bulunsa da bunlar Topçu'nun bu makalede yapılacağı şekilde ideolojik konumlanışıyla ilişkilendirilerek detaylıca tartışılmamıştır.

Bu iki amaca yönelik olarak, makale öncelikle Topçu'daki eğitim vizyonunu anlamlandırabilmek için bir alt yapı hazırlaması amacıyla liberal eğitim modelini açıklayacak ve sonrasında bu modeli Topçu'nun kendisiyle ilişkilendirildiği milliyetçi ve muhafazakar eğitim modelleriyle karşılaştıracaktır. Sonrasında, makale Topçu'nun eğitim üzerine düşüncelerini, muallimliğinde ortaya koyduğu örnekliliği ve ders kitabı yazım tarzını inceleyecek ve Topçu'nun hangi yönleriyle liberal hangi yönleriyle milliyetçi ve muhafazakar olarak tasnif edilebileceğini göstermeye çalışacaktır. Makale Topçu'nun yeterince vurgulanmayan liberal eğitim modeliyle ilişkisini gösterdikten sonra bunun Topçu'nun milliyetçiliği ve muhafazakarlığıyla olan geriliminin altını çizecek ve son olarak Topçu'nun vizyonunun çağdaş muhafazakarlık için önemini vurgulayan bir bölümle noktalanacaktır.

Liberal Eğitim Modeli ve Kapsayıcı Eğitimler

Liberalizmi belirli ana fikirlere referansla tanımlamak (Heywood, 2012: 24-64) mümkünse de, kendi içinde farklı yorumlamaları olduğu da bir gerçektir.

Bu çerçevede liberalizm içerisinde liberal siyaset teorisyeni William Galston'un (Galston, 1995) "Aydınlanma liberalizmi" başlıklı kavramsallaştırması bu makalenin konusu açısından önemlidir. Aydınlanma liberalizmi liberalizm tarihinde Immanuel Kant ve John Stuart Mill'in fikirlerini referans almakta ve eğitim sisteminde öğrencilere içinde yaşadıkları toplumun değerlerini, geleneklerini, ideallerini, kültürlerini, dinlerini eleştirel gözle değerlendirmelerini sağlayan bir formasyon aktarmayı amaç edinmektedir. Bu liberalizm tipi, insanın içine doğduğu geleneklerin sırf gelenek olması sebebiyle değerli olduğunu düşünmez ve bütün geleneklerin insan aklı tarafından süzgeçten geçirilmesi gerektiğini savunur. Eğitim sistemi bu sorgulamayı yapabilen bireyler üretmeli ve bireyler ancak bu sorgulamadan sonra tevarüs ettikleri gelenekleri devam ettirip ettirmeyeceklerine karar vermelidir. Aydınlanma liberalizmi için liberal gelenekte idealize edilen bireyciliğin anlaşılma biçimi böyle olmalıdır. Bu çerçevede Aydınlanma liberalizmi için öğretmenler öğrencileri farklı dünya görüşleriyle tanıştırmayı bir misyon olarak benimsemeli ve farklı fikirlerin özgürce tartışılabileceği bir eğitim atmosferi oluşturmalarıdır. Böyle bir eğitim atmosferi içerisinde öğrenciler farklı dünya görüşlerini eleştirel bir tarzda ele alabilir ve homojen dar bir çevrede ve tek bir perspektife göre eğitim almanın bireyleşmeyi engelleyen etkilerinden korunabilirler.

Aydınlanma liberalizminin idealize ettiği insanı ailesinden aldığı değerlere karşı sorgulamayı teşvik eden bu eğitim modeli karşısında, belirli bir ideali öğrencilere aşılama çalışan bir eğitim modelinden de bahsedilebilir. Siyaset teorisyeni Shelley Burt (Burt, 2007) bu modeli "kapsayıcı eğitimler" (comprehensive educations) olarak adlandırmakta ve bu modelin kendi kimliklerini çocuklarına aktarmayı amaç edinen dini cemaatlerde görülebildiğini belirtmektedir. Burt'e göre bu eğitim modelinin temel özelliği öğretmen ya da ebeveynlerin öğrenci için iyi olanı bildiği varsayımına dayanması ve öğrenciye ömür boyu devam ettireceği bir ideal, misyon, inanç aşılama çalışmalarıdır. Bu eğitim modelini kapsayıcı yapan nokta öğrenciye tüm hayatını kapsayan bir dünya görüşü ve yaşam biçimi aktarmaya çalışmasıdır. Bu makalenin konusu açısından kapsayıcı eğitim kavramsallaştırması önemlidir çünkü Nurettin Topçu'nun içinde değerlendirildiği muhafazakarlık ve milliyetçilik ideolojileri de böyle bir eğitim modeline götüreceği fikirler barındırmaktadır. Muhafazakarlık ve milliyetçilik için önemli olan geleneksel milli değerlerin kuşaktan kuşağa aktarım fikri (Heywood, 2012: 69-70, 168-181) kapsayıcı eğitim modeliyle benzeşmektedir. Muhafazakarlık öğrencilere toplumun geleneklerini benimsetmeyi, milliyetçilik ise toplumu tanımlanan millet idealine göre şekillendirmeyi amaçlar.

Bu iki eğitim modelinin birbirleriyle çatıştığı noktalar literatürde yaygın bir şekilde not edilmiştir. Liberal düşünürler açısından diğer model bireyin gelişimine, seçme hürriyetine engel oluşturmakta ve ona belli bir şablonu empoze etmektedir. Diğer model için ise, liberal eğitim insanların kültürlerini, geleneklerini, dini inanç ve pratiklerini devam ettirmeleri ve gelecek nesillere aktarmaları için yeterli imkanlar sunmamaktadır. Amerika Birleşik Devletlerindeki evde eğitimin (homeschooling) meşruiyeti, eğitimin zorunlu olup olmaması (Reich, 2002b, 2002a) üzerine yapılan tartışmalar liberal eğitim modeliyle diğeri arasındaki gerilimin yansımalarıdır. Bu makalenin ana odağı açısından bu gerilimlerin farkında olunması önemlidir çünkü aşağıda gösterileceği gibi Topçu'nun düşüncesi de hem liberal hem de milliyetçi değerlerden beslenmektedir ve yazdıklarında bu ikisinin çatıştığı alanlar fark edilebilir. Burada şu da belirtilmelidir ki bu iki modeli uzlaştırmaya çabalayan (Reich, 2002a) ya da bu iki modelin kaçınılmaz şekilde birbirlerini dışlamadığını iddia eden düşünürler de vardır (Burt, 2007).

Genel olarak bu iki modelin uzlaştırılabilir olup olmadığına ilişkin tartışmalar kapsayıcı eğitimlerin öğrencileri ne ölçüde farklı dünya görüşleriyle tanıştırdıklarına ve kendi değerleri üzerine düşünmeyi ne ölçüde teşvik ettiklerine odaklanmaktadır. Kapsayıcı eğitimler öğrencileri kendi değerleri, inançları, geleneklerinin doğruluğu, geçerliliği üzerine sorgulamaya teşvik ettikleri ölçüde liberal modele yaklaşmaktadırlar. Dolayısıyla, bu iki modelin uzlaşıp uzlaşamayacağına ilişkin tartışmaların somut örnekler üzerinden ele alınması ve yukarıda belirtilen ilkelerin örnek olayda ne kadar gerçekleştirildiğine bakılması gerekir. Liberal eğitim ve kapsayıcı eğitim modelini açıklayan bu bölüm Topçu'nun fikirlerini tartışmak için bir fikri zemin oluşturmaktadır.

Topçu'nun Eğitim Düşüncesinde Kapsayıcı Eğitim Modelinin Yansımaları

Topçu'nun yazdıkları incelendiğinde onu kapsayıcı eğitim modelini savunan bir düşünür olarak göstermek için birçok destekleyici fikir ve ifade bulunabilir. Topçu eserlerinde İslam dünyasının fikri, ahlaki anlamda zaaflarına dikkat çekmekte ve bu zaafardan kurtuluşun, kendi deyişiyse Rönesans'ın (2017f: 79-115) ancak kültür ve maarif alanında yapılacak hamlelerle gerçekleşeceğine inanmaktadır (2017e: 13). Topçu'ya göre genel bir prensip olarak "Devletleri ve medeniyetleri yapan da, yıkan da muallimlerdir. Muallime değer verildiği, muallimin hörmet gördüğü ülkede insanlar mesut ve faziletlidir. Muallimin

alçaltıldığı, mesleğinin hor görüldüğü milletler düşmüştür, alçalmıştır ve şüphe yok ki bedbahttır” (2017e: 71). Bu tespit İslam dünyası için de geçerlidir ve Topçu İslam dünyasının gelişmesini ve zayıflamasını bu şekilde açıklamaktadır (2017e: 74). Maarifin Topçu için medeniyet kurucu rolü eserlerindeki topluma ideal olanı hatırlatacak öncü münevverler vurgusunu (2017c) açıklamaktadır. Diğer taraftan Topçu'nun bu görevi yerine getirmediğini düşündüğü din adamları, akademisyen ya da aydınlara yönelik sert eleştirileri (2017e: 15, 160-175, 2017b: 63-69, 2018b: 78-88) de Topçu'nun bu kimselerin maarif konusunda toplumu yanlış yönlendirdiğine inanması sebebiyle olsa gerektir.

Topçu'nun İslam dünyasının Rönesans'ında maarife ve muallime atfettiği kurucu rol onu kapsayıcı eğitim modelinin ideal, inanç, misyon aşıl原因 eğitim sistemine yakınlaştırmaktadır. Topçu için genel olarak eğitimin amacı İslam dünyasının içinden geçtiği problemlere çözüm üretecek, misyon sahibi, özverili, kendini başkalarının saadetine adanmış ahlaken ve fikren donanımlı ve milliyetçi fikirleri özümsemiş insanlar yetiştirmektir (2017e: 40-64). Topçu Türkiye'nin milli eğitim sistemindeki milli vurgusunun içinin dolu olmadığını belirtir ve gerçekten milliyetçi bir eğitim yapılması gerektiğini savunur (2017e: 170-175). Topçu'nun milliyetçiliğinde İslam'ın merkezi bir yeri vardır (Gündoğan, 2000: 99) ve bu sebeple Topçu eğitim sisteminden dinin dışlanmasına karşı çıkar. Topçu Türkiye'nin okullarının İslam geleneğinden, Kuran'dan çıkartılan kaidelere göre şekillendirilmesi gerektiğini belirtir ve Garp taklitçiliğini şiddetle eleştirir (2017e: 40-64).

Topçu'nun milliyetçiliğinin kendisini gösterdiği başka bir alanda yabancı okul ve yabancı dilde eğitim karşıtlığıdır. Topçu Türkiye'de Lozan Barış Antlaşmasında yabancı okulların varlığına son verilmemesini eleştirmekte ve bu okulları Türkiye'nin milli değerlerinin yaşamasına bir tehdit olarak algılamaktadır (2017b: 62). Yabancı okulların varlığı yanında, yabancı dilde kolejlerin açılmasını da Topçu sert şekilde eleştirir. Yabancı dilde eğitim yapan okulları “millet bağrına saplanmış hançer” (2017e: 172) olarak tanımlayan Topçu bu okulları açmanın “kendimizi sömürge haline sokma gayretinden başka bir şekilde” (2017b: 62) tanımlanamayacağını belirtir.

Topçu'nun milliyetçiliğinin eğitim düşüncesine yansıdığı başka bir alan da okul mimarisidir ve Topçu henüz bu konuda bir adım atılmadığından yakındır. “Her binada ders okutulmaz” ve “talebenin de ruhuna uygun bir iklim vardır” diyen Topçu, farklı ülkelerin okul yapılarının farklı anlamları olduğuna işaret eder ve özgün bir “Türk mektep bina üslubu” geliştirilmesi gerektiğini ifade eder (2017e: 110-111).

Topçu'nun kapsayıcı eğitim modeliyle ilişkisini tartışırken, eğitimin amaçları yanında, onun muallim anlayışından da bahsetmek gerekir. Yukarıda belirtildiği üzere medeniyet yapma ve yıkma potansiyelini taşıyan muallimlik mesleği Topçu'nun eğitim sisteminde en kilit rolü oynamaktadır. Topçu muallimi “genç ruhları kendilerine mahsus manadan bir örs üzerinde döverek işleyen bir demirci” (2017e: 68), “ruhların mürşidi” (2017e:70), “ruhumuza aşılar yapan doktor” (2017e: 77), “ruh yapımızın sanatkarı” (2017e: 79) gibi tasavvufi, dini çağrışımları olan ifadelerle tanımlar. Nitekim Topçu muallim için “ruh doktorları” ifadesini kullandığı yazısında en büyük muallimin Peygamberler olduğunu ima eder: “Peygamberlerse, en büyük ruh doktorları idiler bütün insanlığın ruhunu kurtardılar. Sokrat da bir büyük doktordu. Tarikat mürşidlerinin ve velilerin insanlık içindeki rolü, bundan başka bir şey değildir” (2017e: 77). Topçu'nun muallim için kullandığı bu tanımlamalar kapsayıcı eğitim modelinin öğretmen anlayışıyla doğrudan örtüşmektedir zira bütün bu tanımlamalarda muallim öğrencisi için en iyinin ne olduğunu bilen ve bu bilgiyi ona aktaran ve onun davranışlarını değiştiren bir model olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Özetle, Topçu'nun eğitimin amaçları ve muallim anlayışı kapsayıcı eğitim sistemi içerisinde değerlendirilebilir. Şekil, ruh ve zihniyet bakımından milli bir eğitimi (2017e: 112) savunan Topçu, eğitimin amacını İslam'ın merkezinde olduğu milli değerlerin yeniden üretilmesi olarak görmekte ve muallime de bu yeniden üretim görevinde kilit bir rol vermektedir. Bu modelde eğitim sisteminin amacı öğrencilere milli değerleri aşlamak ve onları Topçu'nun milliyetçilik düşüncesinin özverili takipçileri haline getirmektir. Böyle bir amaç eğitim sisteminin köklü bir revizyonunu gerektirmekte, ders müfredatı, okulun mimari yapısı, hangi dilde eğitim verileceği ve yabancı okulların devam edip etmemesi gibi birçok konuyu etkilemektedir. Makale açısından önemli nokta bu eğitim modelinin Topçu'nun öne sürdüğü tek eğitim modeli olup olmadığıdır. Bu çerçevede, bundan sonraki bölüm Topçu'nun fikirlerinden liberal bir eğitim modeli çıkartılıp çıkartılamayacağını tartışacaktır.

Topçu'nun Eğitim Düşüncesinde Liberal Eğitim Modelinin Yansımaları

Topçu eğitimin amacını milliyetçi değerlerin yeniden üretilmesi olarak anlaması yanında, bu amacı “hakikatlerin araştırılması” olarak da görmektedir. Topçu'ya göre “Ders, hakikatlerin araştırılmasıdır” (2017a: 112) ve

“talebe, hakikatler peşinde koşmayı meslek edinen insandır” (2017a: 114). Böyle bir tanımlama liberal eğitim modelinin öğrenciyi sorgulamaya teşvik eden içeriğini çağrıştırmaktadır. Ders hakikatlerin araştırılmasıysa öğrencilere hakikat iddiasında olan dünya görüşleri sunulmalı ve öğrenciler de bu görüşleri tartışmalıdır.

Eğitimin amaçlarını liberal bir çizgide tanımlamasının yanında, Topçu'nun liberal bir eğitim modeli savunucusu olarak değerlendirilebilmesini sağlayacak başka birçok fikri de vardır. Bu fikirlerin önde gelenlerinden biri Topçu'nun eserlerinde hür düşünceye yaptığı vurgudur. Topçu İslam dünyasında gerçekleştirilmesini istediği Rönesans'ın olmazsa olmaz şartlarından biri olarak hür düşüncenin tesis edilmesini görür (2017f: 87-115). Topçu için hür düşünüş İslam dünyasının gelişmesini engelleyen cehalet ve taassupla mücadele için elzemdir. Topçu hür düşüncenin tesis edilmesinde dış ve iç iki engel görmektedir ve bu engellerin ortadan kaldırılmasını savunmaktadır. Dış engel insanlara belirli bir fikri telkin ya da empoze eden bütün otoritelerdir. Bu otoriteler halk, örf, aile, çevre, mektep ya da fikirlerine uyulması beklenen bir üstad olabilir. Topçu konuyu anlaşılır kılmaya açısından uzunca alıntılanmayı hak eden bir bölümde (2017f: 92) Kant ve J. S. Mill'in Aydınlanma ya da bireyselleşme tanımlarını aratmayacak bir hür düşünce savunusu yapmaktadır:

“Halktan ve örften, aileden ve çevreden, mektepten ve üstatlardan aldığımız fikirlerden sınırlanmak, insanlığın ilk ve gerçek kurtuluşu olacaktı. Zira, bunların hepsinde hata karışıktır; hepsinde beş bin yıllık insan düşüncesinin vehimleri, hezeyanlar ve hurafeleri bulaşıktır. Bizi ilkin halk şaşırttı; sempati ve taklit yolu ile, bize nüfuz eden örflerin benliğimize sunduğu vehimler, gözlerimizde hakikati örtmekten başka bir şey yapmadı. Aile ile çevrenin verdiği terbiye, varlığımızı muayyen kalıplarda şekillendirdi, mektep ise zihnimize bir sürü yanlış fikirler yerleştirdi. Mektebin zihnimize soktuğu hurafeler, ömrümüz boyunca bizi idare ediyor. Otoritelerin benliğimize ne kadar yakından sokulduğuna en iyi misali veren, cebimizdeki nüfus cüzdanıdır. Filhakika nüfus hüviyetimizi, biz doğduğumuz anda tespit edenler, tamamen ferdi imana bağlı bulunan din hanesine Müslüman diye yazmışlar. Biz, şimdi işlerine karışamayacağımızı bildikleri anda kullandıkları bu otoritenin Müslümanlarız. Dinimizi kendimiz seçtik dersek yalan söylemiş oluruz.”

Bu alıntının açıkça gösterdiği gibi Topçu tüm dış otoritelerin bizlere telkin ettiği fikirlerle hesaplaşmadan insanın düşüncelerinin vehimler, hezeyanlar ve hurafelerle karışık olacağına inanmaktadır. Bu alıntıda dikkat çekici bir husus da Türkiye'de uzun süredir tartışılan nüfus cüzdanında din bölümünün olup olmaması gerektiği tartışması çok önceleri milliyetçi olarak tanımlanan Topçu tarafından insanın hür seçimini engellediği gerekçesiyle eleştirilmesidir. Topçu bu alıntıyı takip eden bölümde Descartes'a referansla

bütün bu vehim, hezeyan ve hurafelerden kurtulmak için şu prensibi teklif etmektedir: “Bizzat kendimiz tarafından aranıp doğruluğu bizce tahkik edilmemiş olan hiçbir fikri doğru diye kabul etmemek” (2017f: 93). Topçu böyle bir prensibi gerçekleştirmek için yine Descartes’dan yola çıkarak “Herhangi bir mesele hakkında doğru bir hükme ulaşmak isteyen insan, o mesele hakkında, o zamana kadar sahip olduğu görüşlerle inançları, hisleri ve bilgileri, araştırmanın sonuna kadar terk etmelidir” (2017f: 93) der. Topçu’ya göre insan ancak bu şekilde kendini şartlanmışlıklarından ve “hakikat huzurunda suçlu” (2017f: 94) olmaktan kurtarabilir.

Topçu’nun hür düşünce önünde engel olarak gördüğü dış etkenlerden özellikle üstad otoritesi üzerinde daha detaylı durmak gereklidir zira Topçu üstad otoritesi üzerinden hem klasik medreseyi hem de Türkiye’deki modern batılı eğitim sistemini eleştirmektedir. Topçu’ya göre İslam dünyasının gelişmemesi medreselerde üstad olarak görülen kişilerin görüşlerinin mutlak doğru kabul edilmesi ve bu görüşlerin eleştirilmemesidir. Topçu’ya göre ilmin gelişmesi tenkit, münakaşa ve şüpheciliği gerektirir. Medreselerde oluşturulan üstad otoritesi ise bütün bu ideallerin bastırılmasına neden olmuştur. Topçu ayrıca ilmin sürekli gelişebileceğine inanmaktadır. Üstad otoritesini eleştirdiği bir yazısında belirttiği gibi “İnsanlığın herhangi bir devirde olmuş bitmiş ve tamamlanmış halde ortaya koyduğu, mermer abideler gibi dünyaya diktiği, üzerinde işlenmeyen, değişmeyen her zaman tamamlanmaya muhtaç olmayan tek düşünce, tek fikir yoktur” (Topçu, 2017e: 92). Dolayısıyla, Topçu medreselerde olduğunu iddia ettiği üstadın sorgulanmazlığı pratiği yerine tenkitin, münakaşanın, şüpheciliğin kurumsallaştığı bir İslami eğitim sistemini idealleştirmektedir.

Topçu’ya göre medresenin yerine kurulan mektepler de bu üstad otoritesi probleminde kurtulamamışlardır. Mektep sadece üstadı yeniden tanımlamış ama tenkit, münakaşa ve şüpheciliği okul sistemine entegre edememiştir. Batı’daki hakim fikirler Topçu’ya göre herhangi bir eleştiriye tabi tutulmadan tercüme edilmiş ve insanların bunları ezberlemesi ya da taklit etmesi beklenmiştir. Topçu’ya göre eskiden “falan tefsirci eserinde böyle dedi” sözü bir fikri ispat etmek için kullanılırken, modern mekteple beraber “Bir İngiliz alimi şöyle demiş, bir Amerikalı da bunu kabul ediyormuş” demek söylenlere meşruiyet kazandırmanın bir aracı haline gelmiştir (2017e: 94). İki okul sistemi de tüm içerik farklılıklarına rağmen yaratıcılığı, doğurganlığı, zekâların çalışmasını engellemiştir. Modern mektepte görülen bu taklitçilik ve tenkitin olmayışı Topçu’ya göre ortaya kendine has fikirleri olmayan,

fikri anlamda kendi ayakları üzerinde duramayan insan tipleri çıkarmıştır. Topçu yıllarca okula gitmesine rağmen, mezun olduğunda kendine özgü fikirleri olmayan, farklı dünya görüşlerinin artı ve eksilerini değerlendirebilecek birikimden yoksun öğrencilerin ortaya çıkmasından yakınır (2017e: 96). Bu negatif örneklerin azaltılması için, yapılması gereken okullarda tenkit, münakaşa ve şüphencilik kurumsallaştığı bir eğitim sistemi oluşturmaktır. Böylece neyi niçin savunduğunu bilen, benimsediği dünya görüşünün hesabını başkaları önünde verebilen insanlar yetiştirilebilir.

Bu dış otoriteler yanında, Topçu'ya göre hakikate ulaşma önünde engel teşkil eden iç etkenler de vardır. Topçu'nun "ihtiras" başlığı altında değerlendirdiği menfaat, garaz, gurur, haset, korku, sempati gibi duygular da Topçu'ya göre insanları hakikatten uzaklaştırabilmektedir. Topçu'ya göre insanların bu duyguları onları karşılaştıkları problemler karşısında kendi duygularıyla uyumlu hükümler aramaya götürmektedir. İnsanlar önce ne hüküm verilmesi gerektiğine karar vermekte sonra da bu hükme göre delil bulmaya çalışmaktadır. Oysa hakikate ulaşmak için yapılması gereken delillere şartlanmadan yaklaşmak ve bu duygulardan arınmış tavırla bir hükme varmaktır (2017f: 94-95). Aksi halde Topçu'ya göre, verdiğimiz hükümlere "hakikat hükmü" değil, menfaat, garaz, hased, korku, sempati ya da alışkanlık hükümleri demek gerekecektir (2017f: 96-97). Topçu duyguların hakikati görmeyi engelleyici etkisinden kurtulmak için sabretmeyi, hükümleri sonraya ertelemeyi ve bir anlamda ihtirasların yok olduğu bir zamanı beklemeyi tavsiye etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Topçu'nun eğitimin amaçlarını hakikatlerin araştırması olarak kavramsallaştırması, hür düşüncüyü İslam dünyasında gerçekleştirilmesi gereken Rönesans'ın taşıyıcı unsuru olarak görmesi ve hür düşüncenin önündeki dış ve iç etkenleri bertaraf etmek için öne sürdüğü hakikat araştırma prensipleri Topçu'nun liberal bir eğitimci olarak değerlendirilmesine önemli destek sağlamaktadır. Topçu üstad otoritesinin sorgulandığı, tenkit, münakaşa ve şüphencilik yoğun şekilde kullanıldığı, insanın duygusal şartlanmalarına karşı tetikte olmasının teşvik edildiği ve insanın kendisinin tahkik etmediği hiçbir şeyi doğru kabul etmediği bir eğitim sistemini idealize etmektedir. Bütün bu ilkeler ise liberal Aydınlanmacı söylem ile doğrudan örtüşmektedir.

Topçu'nun Muallimliği ve Ders Kitabı Yazarlığında Liberal ve Kapsayıcı Eğitim Modelinin Yansımaları

Topçu'nun öğretmenliği süresince ders anlatım tarzı üzerine bildiklerimiz ve yazdığı ders kitaplarının içeriği de liberal bir eğitimci olarak Topçu

okumasını desteklemektedir. Topçu'nun birçok hatıratı dayanarak kapsamlı bir entelektüel biyografisini yazan Birgül, Topçu'nun dünya görüşünü paylaşan ya da paylaşmayan öğrencilerinin onun "kendi fikirlerini dikte eden bir muallim olmadığı hususunda" birleştiklerini belirtir (2013: 288). Birgül'ün Topçu'nun İstanbul Erkek Lisesi'ndeki öğrencilerinden sonradan felsefe alanında profesör olan Afşar Timuçin'den aktardığı şu sözler (2013: 289) Topçu'nun liberal eğitim modeliyle paralellliğini ortaya koymaktadır:

"Onun felsefe dersleri tam bir felsefe şöleniydi...Bize şu ya da bu filozofu değil bütün bir felsefeyi sevdi. Bir felsefe öğretisini anlattıktan sonra onun eleştirisini de yapardı...Ben onun ağzından çıkanı kapmaya çalışırdım. Besbel-li benim gibi düşünmüyordu ama iyi düşünüyordu. Kendisi gibi düşünmediğimi çok iyi biliyordu, gene de beni pek seviyordu...Ben onu dinledikçe felsefenin karmaşık bir düşünce alanı olmadığını anladım. Bende ki aydınlık düşünce tut-kusu sanırım biraz da Nurettin Topçu Bey'in etkisiyle olmuştur, oluşmuştur."

Bu alıntıda Afşar Timuçin'in vurguladığı, kendisine felsefeyi Topçu'nun sevdirdiği ve Topçu'nun kendisinden farklı düşünen öğrencilere de sevgiyle yaklaştığı hususları Topçu'nun hakikatler araştırması olarak gördüğü dersi pratikte nasıl işlediğini göstermektedir. Bu alıntıdan çıkarılabilecek husus Topçu'nun muallimliğinde serbest bir düşünce, tartışma ortamı kurduğu ve kendisinden farklı düşünen öğrencileri yabancılaştıracak bir ders atmosferi oluşturmadığıdır. Böyle bir ders anlatım biçiminin farklı seslerin susturul-duğu, dersin tek bir perspektiften anlatıldığı ve farklı düşünenlerin kendi-sini sınıf ortamında rahatsız hissettikleri bir sınıf ortamından farklı olduğu açıktır. Yukarıda bahsedilen, Topçu'nun üstad otoritesini eleştiren ve hür düşüncenin önemine vurgu yapan fikirleri ışığında düşünüldüğünde, Topçu'nun bu tarz bir ders anlatım tarzı tabii bulunmalıdır. Birgül'ün de dediği gibi, Topçu, "öğrencilerinin gerçek anlamda düşünmesini, üretmesini istemektedir. Bu durumda kendi düşüncelerini mutlak olarak dayatması, kendi-siyle köklü biçimde çelişmesi anlamına gelecektir" (2013: 289).

Muallimliğinde liberal eğitim modelinin örneğini bulabileceğimiz Topçu, ders kitapları yazımında nasıl bir metot izlemiştir? Topçu'nun liseler için yazmış olduğu ders kitaplarının içeriği ve üslubu da bu makalenin iddiasını destek-lemekte midir? İlk olarak, Topçu'nun Felsefe (2018a) ders kitabını incelediği-mizde, makalenin iddiasını destekleyecek veriler bulabiliriz. Topçu'nun kitabı bir konudaki tezlerin ve karşıt tezlerin sırayla anlatıldığı, öğrenciye tartışılan konularda farklı perspektiflerin sunulduğu bir içeriğe sahiptir. Her bölümün sonunda bir soru kısmı bulunmaktadır ve bu sorular ya bölümde anlatılan bir hususun kavranıp kavranmadığını ölçmeye yönelik bilgi soruları ya da bölüm

içinde cevabı tam olarak verilmemiş öğrenciyi düşünmeye teşvik eden sorulardır. Birinci tarz soruya örnek olarak “Ahlaki tanımlayınız,” ikinci tarz soruya örnek olarak da “Cemiyet hayatının, ferdin ahlaki üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?” verilebilir (Topçu, 2018a: 98). Genel olarak konu anlatımı, anlatılan konunun tenkidi ve bölüm sonlarında verilen sorular şeklinde ilerleyen kitap, Eflatun, Kant, Bergson, Rousseau ve Maurice Blondel’den verilen okuma parçaları ve okunacak eserler listesiyle sonlandırılmıştır.

Genel olarak bu kitapta Topçu farklı felsefeler konusunda tarafsız olmaya çalışan bir yazar izlenimi vermektedir. Örnek olarak Topçu’nun “Hakikat Düşmanı Üç Felsefe: Pozitivizm-Pragmatizm-Sosyolojizm” (2017f: 73-78) makalesiyle bu kitabın “görgücülük” bölümünde aynı felsefeleri ele alış karşılaştırıldığında Topçu’nun yazım üslubunun çok farklı olduğu görülür. İlkinde bu üç felsefe şiddetle eleştirilir ve onların getirdiği sorunlar ortaya konmaya çalışılırken, ders kitabında daha duygulardan arınmış bir analiz hakimdir. Bununla birlikte, Topçu’nun ders ünitelerinin sonlarına koyduğu bazı soruların yönlendirici yani bir fikri telkin etmeye çalışan sorular olduğu da söylenebilir. Örnek olarak Topçu’nun pragmatizmi anlattığı bölümde sorduğu “Pratik fayda fikri, bizi çok kere hakikate bağlanmaktan alıkoymaz mı?” ya da cemiyetçilik ile ilgili sorduğu “ferdin, cemiyetin etkisine karşı koyması kabil değil midir?” gibi sorularda (2018a: 83) bu yönlendiricilik hissedilmektedir. Bu soruların sorulma biçiminde Topçu sanki öğrencinin belirli bir cevabı vermesini istiyor gibidir. Bu husus dışında Topçu’nun bu kitapta kendi felsefesinde ciddi şekilde etkilendiği Maurice Blondel’den bahsetmesi ve onun bir okuma parçasına yer vermesi bir telkin olarak görülebilir mi? Bu durumu bu şekilde yorumlamak mümkündür. Yalnız bu makale açısından önemli olan ders kitabında telkinin olup olmaması değildir. Aydınlanma liberalizminin idealize ettiği eğitim modeli açısından önemli olan öğrencilerin farklı düşüncelerle tanıştırılması ve bu düşüncelerin eleştirel şekilde değerlendirilmesidir. Bu model öğretmenin kendi fikirlerini sınıf içinde ifade etmesini dışlamaz. Önemli olan öğretmenin sınıfta farklı fikirlerin ifade edilebileceği özgür bir ortam oluşturması ve öğrencileri farklı fikirlerinden ötürü cezalandırmamasıdır. Topçu’nun yazdığı felsefe kitabı bu anlamda bir çok felsefeyi öğrenciyeye tanıştırmayı ve hepsinin tenkitlerinden bahsetmesi açısından oldukça objektif gözükmektedir. Ayrıca Topçu’nun Blondel’den bahsetmesi de kitabın bir zenginliği olarak görülebilir zira Topçu böyle yaparak öğrencilere farklı fikirleri olan bir düşünürü tanıtmaktadır. Bu anlamda kitap hakikatlerin araştırılması olarak görülen dersin misyonunu, bu kısmın olmadığı bir ders kitabına kıyasla, daha iyi ifa etmektedir.

Topçu'nun lise sınıfları için yazdığı diğer bir ders kitabı Ahlak'tır (Topçu, 2017a). Bu kitabın hangi eğitim modelinin ders kitabı yazım tarzına daha yakın olduğunu net olarak söylemek zordur zira kitap boyunca sürdürülen bir yazım tarzı yoktur. Yer yer objektif ve tanıtıcı bir üslup benimseyen Topçu (2017a: 155-167), kimi yerlerde din temelli bir milliyetçi söylem üzerinden ele aldığı konuyu işlemektedir. Örnek olarak "Ödevlerimiz" başlıklı bölümde Topçu insanın kendisine karşı ödevlerini anlatırken dini referanslar verir. Millete karşı yapılması gereken ödevleri anlatırken ise Osmanlı tarihinden fedakarlık ve kahramanlık örnekleri verir. Son olarak, Allah'a karşı ödevlerimiz bölümünde dinin nasıl yaşanması gerektiğine ilişkin fikirlerini öne sürer. "Milli Hayat ve Ahlak" başlıklı bölümde de (Topçu, 2017a: 206-211) Türk milletinin ahlaki karakter özelliklerini İslam'ın ahlak ilkelerinden aldığını ifade eder ve bu özellikleri anlatır. "Örf ve Adetler" başlıklı kısımda "İslam ahlakının yüzyıllar içinde sunduğu büyük ahlakın mirasçısı olan milletimizin, taklit yoluyla benliğimize karışan yabancı örf ve adetlerin esiri olması hiçbir zaman düşünülemez" (Topçu, 2017a: 185) der. Kitabın başka bölümlerinde peygamberler ve veliler ahlaki yaşayışın zirvesi olarak anlatılır (Topçu, 2017a: 57, 136, 184). Başka kısımlarda insanda ahlaki yaşayabilme iradesinin dinden kaynaklandığı (Topçu, 2017a: 35) ve komünizmin ahlaka büyük darbe vurduğu fikri işlenir (Topçu, 2017a: 541). Bütün bu ifadeler bu kitabı kapsayıcı eğitim modelinin içeriğine yaklaştırmaktadır. Bununla birlikte, yukarıda ifade edildiği gibi, Topçu'nun kitap boyunca değişmeyen bir üslubu yoktur. Örneğin, saygı konusunu işlediği bölümde Topçu düşünme ve ifade hürriyetinin önemini anlatır ve herkese saygılı olunması gerektiğini belirtir (2017a: 43). Bu liberal tutum, diğer kısımdaki milliyetçi ifadelerle bir gerilim içerisindedir zira yukarıdaki ifadelerde Topçu'nun komünizm ya da yabancı örf ve adetler gibi baştan reddettiği düşünceler, hayat tarzları bulunmaktadır.

Topçu'nun diğer bir ders kitabı da mantık (2016) üzerinedir. Mantık ilminin genel kurallarını aktaran bu eser bizatihi konusu gereği Topçu'nun liberal eğitim modelinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Zira Topçu'nun belirttiği gibi mantık ilmi doğru düşünmenin ya da hakikate ulaşmanın kaidelerini ortaya koymakta ve böylece insanın zihnini yanlış çalıştırmaktan korumaktadır (2016: 9-10). Dolayısıyla, Topçu'nun doğru düşünmenin kaidelerini aktaran mantık ilmi üzerine doğrudan bir ders kitabı yazması onun başlı başına hakikat araştırmasına verdiği önemi gösterir. Bu genel husus yanında, kitap içerisinden iki bölümün makalenin konusu açısından altı çizilebilir. Bunlardan birincisi, "İlim Düşünüşü" bölümünde (2016: 65-66)

Topçu'nun ilmin hür, tarafsız, tenkitçi olması ve sadece hakikatin araştırılması motivasyonu ile yapılması gerektiği üzerine yaptığı vurgudur. Diğer de "Tarihte Metot" (2016: 91-99) bölümünde Topçu'nun tarihçinin tarafsız olması ve kişisel duygularının tarihçiyi etkilememesi gerektiğini belirtmesidir. Bu iki husus da Topçu'nun yukarıda bahsedilen hür ve tenkitçi düşünceye yaptığı vurguyla paralel olması açısından önemlidir.

Topçu'nun Sosyoloji (2018c) ders kitabı da makalenin konusuna ışık tutacak bilgiler içermektedir. Gündoğan'ın (2015: 26) da işaret ettiği kitapta genel olarak tarafsız bir üslup hakimdir ve felsefe ders kitabında olduğu gibi önce belirli bir tez aktarılmakta ve sonrasında bu teze getirilen eleştirilerden bahsedilmektedir. Kitap bu anlamda öğrenciyi işlediği konularda farklı bakış açılarıyla tanıştırmaktadır. Topçu kimi yerlerde kendi fikirlerini belirtmektedir ama bu fikirler belirli bir tartışmadan sonra verilmiştir ve bu anlamda bu bölümlerde okuyucuya bir fikri sorgulamadan benimsetme üslubu yoktur. Kitap hakkında dikkat çekici başka bir husus ise metin boyunca Topçu'nun diğer eserlerinde eleştirdiği Durkheim'a referansla sosyolojinin konularını anlatmasıdır. Kitap genel olarak Durkheim üzerinden sosyolojiyi anlatmasına rağmen, Topçu "Sosyoloji Bakımından Ahlak" bölümünde (2018c: 126-129) Durkheim'ı eleştirir. Durkheim üzerine genellemeden kaçınıp farklı fikirlerini ayrı ayrı analiz eden bu yaklaşım tenkitçi düşüncenin Topçu tarafından bir örneklenmesi olarak okunabilir.

Kitabın içeriğinde makalenin konusu açısından dikkat çeken başka hususlar da Topçu'nun sosyolojinin faydası, metodu, maarifte devletçilik ve dini devlet üzerine görüşleridir. Sosyoloji okumanın faydasıyla ilgili olarak Topçu sosyolojinin insanı geniş görüşlü yaptığını ve siyasi, dini, ahlaki taassuptan kurtarabileceğini ifade eder. Bunun böyle olmasının sebebi sosyolojinin toplumların evrimini ve toplum hayatında tek bir yaşama modelinin olmadığını bize göstermesidir. Sosyolojik metodu tartışırken de Topçu toplumsal olayları doğru inceleyebilmek için insanın kendi değer ve inançlarından sıyrılması gerektiğini söyler. Bu objektif bakış açısı olmadığı takdirde insan araştırdığı konuda yanlış sonuçlara varabilir. Bu bölümde Topçu yukarıda bahsedilen insanın duygularının onu hakikate ulaştırmaktan nasıl uzaklaştırabileceğini tekrar vurgulamaktadır.

Topçu maarifte devletçilik kavramıyla "okulların, kitapların, öğretim metotlarının ve öğretilen şeylerin birleştirilmesi ve bir sistemin içinde toplanması"nı kastetmektedir. Topçu'ya göre böyle bir politika sonucunda öğrencilerin "ruhi yapısı, kültürü, adeta büyük sanayi metotlarıyla seri halinde

makinadan çıkan eşya gibi” oluşturulmakta ve hepsi aynı düşünen ve aynı fikirleri benimseyen insanlar ortaya çıkmaktadır. Topçu böyle bir eğitimde şahsiyetin, ferdiyetin, dehanın ve yaratıcılığın ortaya çıkmayacağını söyler ve “maarifde serbestlik, serbest kurumlar, serbest metotlar ve serbest bir ilim hayatı” olmalı der (2018c: 98). Topçu’nun bu ders kitabında görülen eğitimde devletçilik eleştirisi makalenin iddiası olan Topçu’nun liberal bir eğitimci olarak okunabileceği tezine önemli bir destek sağlamaktadır.

Topçu dini devleti tartıştığı “Laiklik” bölümünde de hür düşünce vurgusunu yineler. Ona göre dini devlet kendisi dışındaki hiçbir mezhep ve inanca müsamaha göstermez, başkalarının fikirlerine saldırmayı bir gereklilik olarak görür ve bu tutumun sonucunda taassup ve gerilik ortaya çıkar (2018c: 100). Topçu dini devlete karşı çıktığı gibi, devlet eliyle dinin siyasi amaçlarla kontrol edilmesini de eleştirir. Topçu’ya göre böyle bir politikanın sonucu da cehalet, iptidailik ve taassuptur. Topçu bu iki yönetim tarzına alternatif olarak “müsamahacı, geniş görüşlü ve hakikate hürmetkar” bir laiklik modelinin ideal olduğunu söyler. Bu tarz bir laikliğin tam olarak ne ifade ettiğini detaylı bir şekilde açıklamamakla birlikte, Topçu’nun bu tercihinde hür düşünce, taassup karşıtlığı ve hakikatin ancak hür bir ortamda araştırılabileceğine ilişkin fikirlerinin bir etken olduğu söylenebilir.

Son olarak Topçu’nun diğer bir ders kitabı psikoloji (2017d) üzerinedir. Bu kitap sadece psikolojinin konularını tasviri bir şekilde anlatmayı amaçlayan bir kitap olmayıp Topçu’nun genel felsefesinden izler taşımaktadır. Örnek olarak “Psikoloji Neyi Öğretir?” bölümünde Topçu insanların ihtiraslarını kontrol altına almayı amaçlayan dini eğitimin nasıl olacağı konusunun psikolojiden faydalanabileceğini belirtir. Burada psikoloji eğitimi doğrudan dini bir gerekçeyle izah edilmektedir. Yine aynı bölümde psikoloji öğrenmenin bir sebebi olarak insanları terbiye etmeyi amaçlayan birisinin psikoloji bilmesi gerektiği belirtilir. Topçu’nun psikoloji öğrenmek için öne sürdüğü başka bir gerekçe de insan ruhunun menfaat ve ihtirasların kontrolüne girdiği ve psikolojinin “iç hayatımızın nerelerinde bozukluk bulunduğunu” bize gösterebilecek olmasıdır. Bu gerekçelerin hepsi değer yargıları içermekte ve Topçu’nun insan nasıl nefsin arzularını kontrol edebilir gibi kendi dünya görüşü içerisinde bir yere oturan bir motivasyonla psikoloji kitabı yazdığını göstermektedir. Kitabın içerisinde de kimi yerlerde düşüncesinden etkilenmediği düşünür Maurice Blondel’e atıflarda (Topçu, 2017d: 92, 114) bulunması da bu çerçevede anlam kazanmaktadır. Bu tespit ışığında bakıldığında, Topçu’nun bu kitabı kapsayıcı eğitim modelinin bir fikri aşılarmayı amaçlayan eğitim modeline daha yakın durmaktadır.

Topçu'nun muallimliği üzerine yapılan değerlendirmeler genel olarak onu liberal bir eğitimci olarak değerlendirmeye izin verse de, onun ders kitaplarında hem liberal hem de kapsayıcı eğitim modellerine yakın özellikler bulunmaktadır ve bu özellikler birbirleriyle bir gerilim içerisindedir. Topçu'nun liberal modele daha yakın felsefe, mantık, sosyoloji ders kitapları hakikat araştırması olarak ders anlayışına daha uygunken, ahlak ve psikoloji kitapları hakikatin zaten bilindiği varsayımına dayalı olarak yazıldığı izlenimi vermektedir. Ve bu son iki kitap bilinen hakikatin doğru olup olmadığını problematize etmemektedir. Bu anlamda liberal modelden farklılaşmaktadırlar. Her halükarda, bu makalenin iddiası açısından Topçu'nun kapsayıcı eğitim modeline yakın fikirleri olması bir problem teşkil etmemektedir. Zira bu makale Topçu'nun düşüncelerinde mutlak tutarlılık sahibi olduğu gibi bir tezi savunmamakta, sadece onun liberal olarak da okunabileceğini iddia etmektedir.

Sonuç

Bu makale, kendine özgü görüşleriyle Türkiye'de kolayca bir ideolojik kampa yerleştirilmesi zor olan, bu sebeple kimi yorumcular tarafından arafta1 bir düşünür olarak görülen Nurettin Topçu'nun eğitim üzerine olan düşüncelerini incelemiş ve onun eğitim konusunda liberal yönünü ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu husus Topçu çalışmalarında yeterince takdir edilmemiş ve Topçu genelde liberalizm karşıtı bir düşünür olarak yorumlanmıştır. Makale bu bakış açılarının eksik olduğunu Topçu'nun eğitim üzerine düşüncelerini inceleyerek göstermiştir. Dolayısıyla, Topçu'nun eğitim üzerine fikirlerini analiz etmeden, sadece diğer konulardaki görüşlerine referansla ideolojik duruşunu liberalizm karşıtlığı olarak okumak aceleci bir genelleme olmaktadır. Topçu kapsayıcı eğitim modelini savunan milliyetçi bir düşünür olarak okunabileceği gibi, hür düşünceye ve bunun gerekliliklerine vurgu yapan liberal bir düşünür olarak da okunabilir.

Giriş bölümünde belirtildiği gibi böyle bir yorumlamanın dini eğitimin içeriğinin yoğun şekilde tartışıldığı günümüz Türkiye'sinde ayrı bir önemi vardır. Topçu'nun hür düşünceyle Rönesans arasında kurduğu ilişki ve insanın hakikati arayışında engel oluşturan dış otoriteler ve iç etkenlere ilişkin tespitleri bugün de ciddi şekilde tartışılmayı hak etmektedir. Topçu arafta bir düşünür olarak bir yandan muhafazakarlığın kaygılarını paylaşmakta,

1 Ali Osman Gündoğan'ın Nurettin Topçu (Gündoğan 2000) başlıklı makalesi Doğu Batı dergisinin "Türk Düşünce Serüveni: Araftakiler" kapak konulu sayısında yayımlanmıştır.

diğer yandan ise bu muhafazakarlığın karşılaşılabileceği potansiyel risk alanlarına dikkat çekmektedir. Kendi değerlerini yeni nesillere aktarmak isteyen, bir yandan da bu nesillerin sorgulayan bir zihin yapısına nasıl sahip olabileceği üzerine kafa yoranlar Topçu'nun düşünce mirasında önemli ipuçları bulabileceklerdir.

Kaynakça

- AKIN, M. H. ve Meşe, E. (2013). "Türkiye'de Muhafazakârlığa Nurettin Topçu'nun Eleştirel Katkısı", *Muhafazakâr Düşünce*, 10(37), ss.141- 154.
- ARGİN, Ş. (2006). "Nurettin Topçu'nun Ümitsiz İhya Arzusu ya da Siyasetin 'Taşra'sında Taşramın Siyasetini Tahayyül Etmek", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* içinde, Ed. T. Bora & M. Gültekingil, 3. Baskı, ss. 465- 489, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BİRGÜL, M. (2013). *İrade Hareket İsyân Nurettin Topçu'nun Entelektüel Biyografisi 1*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- BURTT, S. (2007). "Comprehensive Educations and Liberal Understanding of Autonomy", *Citizenship and Education in Liberal-Democratic Societies: Teaching for Cosmopolitan Values and Collective Identities* içinde, Ed. K. McDonough ve W. Feinberg, ss. 179-207, New York: Oxford University Press.
- DOĞAN, N. (2011). "Türk Muhafazakarlığının Devlet Algısı: Nurettin Topçu Örneği", *Doğu Batı*, 14(58), ss. 213-228.
- ELİBOL, S. (2006). "Nurettin Topçu'nun Ders Kitabı Yazarlığı", *Hece*, 10(109), ss. 357-359.
- GALSTON, W. A. (1995). "Two Concepts of Liberalism", *Ethics*, 105(3), ss. 516-534.
- GÜNDOĞAN, A. O. (2000). "Nurettin Topçu", *Doğu Batı*, 3(11), ss. 95-113.
- GÜNDOĞAN, A. O. (2015). *Erzurum'un Yüzleri: Nurettin Topçu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- HEYWOOD, A. (2012). *Political Ideologies: An Introduction*, 5. Baskı, New York: Palgrave Macmillan.
- KARA, İ. (2009). "Otoriter Ama Adil: Topçu'da Siyaset ve Devlet Telakkisi", *Nurettin Topçu* içinde, Ed. İsmail Kara, ss. 298- 309, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- MOLLAER, F. (2016a). *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- MOLLAER, F. (2016b). *Liberal Muhafazakarlık Karşısında Nurettin Topçu*, 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ÖĞÜN, S. S. (1992). *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ÖZTÜRK, H. ve Çetin, R. (2016). "Nurettin Topçu'nun Eğitim ve Öğretmen Anlayışı", *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu "Nurettin Topçu Bize Bugün Ne Söyler?"* içinde, Ed. M. K. Ancan, M. Orçan ve M. E. Kala, ss. 206-214, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.
- REICH, R. (2002a). *Bridging Liberalism and Multiculturalism in American Education*, Chicago: University of Chicago Press.

- REICH, R. (2002b). "Opting Out of Education: Yoder, Mozart, and the Autonomy of Children", *Educational Theory*, 52(4), 445.
- SARITAŞ, M. (2006). "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık içinde*, Ed. T. Bora ve M. Gültekinçil, 3. Baskı, ss. 261-266, İstanbul: İletişim.
- TOPÇU, N. (2015). "Hareket'in Sakladığı Sır", *Hareket (1939-1943) içinde*, Ed. İsmail Kara, ss. IX-XIII, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2016). *Mantık*, 6. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2017a). *Ahlâk*, 10. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2017b). *Ahlâk Nizamı*, 10. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2017c). *Millet Mistikleri*, 5. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2017d). *Psikoloji*, 7. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2017e). *Türkiye'nin Maarif Davası*, 29. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2017f). *Yannki Türkiye*, 16. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2018a). *Felsefe*, 8. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2018b). *Kültür ve Medeniyet*, 14. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TOPÇU, N. (2018c). *Sosyoloji*, 8. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TURAN, S. (2016). "Yannki Türkiye'nin Maarif Davası: Topçu'nun Düşünceleri Işığında Yeni Bir Değerlendirme", *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu "Nurettin Topçu Bize Bugün Ne Söyler?" içinde*, Ed. M. K. Arıcan, M. Orçan ve M. E. Kala, ss. 202-205, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.